

KRONİK

Bilge Köyü Katliamı: Güncel Siyasal Tartışmalarda Toplumsal Sorunların Temsil Edilme Biçimleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Dr. Ahmet Murat Aytaç, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bazı olaylar, kavramların dayandığı genellemelerin atıfta bulunduğu olay kümesince temsil edilen vakalardan biri olmanın ötesine geçemezler. Bu tip olaylar söz konusu genellemeleri doğrulama veya örnekleme ihtiyacı duyduğumuzda atıfta bulunacağımız, kolaylıkla ikame edilebilir veriler arasında sayılırlar. Kendini ifade eden genellemeyle tanımlanan herhangi bir olay olmayı aşan, kavramın iletmediği anlama damgasını basarak bu sıradanlığın ötesine geçen bir olay ise, farklı olarak, temsil edici niteliktedirler. Bu istisnai özellik, o olayın siyaset dünyamızda dolaşımda olan kavramları veya anlayışları temsil edici nitelik kazanmasını, hatta giderek olayla kavramın özdeşleşmesini sağlar. 4 Mayıs 2009 gecesi Mardin'den gelen dehşet verici katliam haberini temsil edici olaylar arasında sınıflandırarak bu yazıya devam etmekte hiçbir tereddüde mahal olmadığını sanıyorum.

Olayla ilgili olarak ulaşılan ilk haberlere göre Mardin'in Mazıdağı ilçesine bağlı Bilge (Zanqırt) köyündeki bir düğün evi, saat 20:30-21:00 arasında tepeden tırnağa silahlı insanlarca basılmıştı. Köyün bir korucu köyü olması ve uygulanan şiddetin araçları ve kapsamı, ilk anda olayın bir PKK saldırısı olabileceği yönündeki kimi görüşlerin öne çıkmasına neden oldu. Oysa hem resmi ağızlardan yapılan açıklamalar hem de yerel kaynakların verdiği bilgiler olayın çok farklı bir nitelik taşıdığını kısa sürede açığa çıkardı. Buna göre, çoğu birbiriyle akraba olan insanların yerleşik olduğu Bilge köyünde, aynı soyadını taşıyan iki aile arasındaki örtük husumet bu çatışmada belirleyici rol oynamıştı. Aynı köyde 1994 yılında da 6 kişi öldürülmüş ama olay böyle geniş bir ilgiye mazhar olamamıştı. Eğer söz konusu olay, cumhuriyet tarihinin en büyük sivil katliamlarından biri (belki de en büyüğü?) olmasaydı, muhtemelen sıradan bir aile kavgası olarak suç istatistikleri arasındaki yerini alacaktı. Fakat bildik "aile içi" çatışmalardan farklı olarak, üçü hamile kırk dört kişinin ölmesi, olayın alelade bir kırsal şiddet vakası olarak sınıflandırılmayacağını bariz kanıtı olarak ortada duruyordu.

Olayın bu niteliği, içinde gerçekleştiği konjonktürün özellikleriyle bütünleşince meselenin toplumsal hayatın genel gidişindeki bir aksamanın “semptomu” olarak kodlanmasıyla sonuçlandı. Ulusal ve uluslararası kamuoyunun dikkati, bir çırpıda derin bir toplumsal kriz tartışmasının üzerinde odaklandı. Tartışma süreci, hemen popüler veya profesyonel merakların kışkırttığı değişik ilgileri karşılayan farklı düzeylerdeki bilgilerin ve yorumların dolaşıma sokulduğu bir forum niteliğini aldı. Köşe yazarları, uzmanlar, sivil toplum örgütleri temsilcileri ve akademisyenlerden oluşan geniş bir topluluk, farklı ve bazen de birbiriyle çelişkili teşhisler koyan uzmanların semptomu kanaatlerini doğrulanmak için kullanmasında olduğu gibi, çok farklı iddialar ileri sürmek için bu olguyu ele almaya başladı.

Bu ilginç olayın kendisinden önce, entelektüel alanda nasıl temsil edildiğini ele alarak değerlendirmeye başlamayı, aynı semptomun farklı düşünsel çerçeveler içinde nasıl değişik anlamlar kazandığını göstereceğinden daha yararlı buluyorum. Bir semptomun ne olduğundan önce nasıl sorunlaştırıldığına bakmak, farklı bilme biçimleri devreye sokulduğunda en büyük, en trajik toplumsal olayların siyasal alanda mevzilenmiş güçlerin stratejilerine eklenen bir öge olarak nasıl işlev gördüğünü anlamayı kolaylaştırıcaktır. Her semptom, bağlantılı olduğu sorunla bir dizi karmaşık bağlantı içinde ele alınabilir. Semptomun sorunu doğrudan yansıttığı kabul edilebileceği gibi, onu bastırıldığı, çarpıtıldığı veya görünmez kıldığı iddiasıyla da meseleye yaklaşılabılır. Bilge köyü olayında, konuyu ele alan yaklaşımlar, ileri sürdükleri iddiaları ispatlamak amacıyla bir semptom etrafında geliştirilebilecek söz konusu akıl yürütme tarzlarının neredeyse tamamını kullandılar. Geliştirilen çözüm önerileri ve önerilen siyasi perspektifler de bu çerçevede bir şekil kazandı.

İlk elden, olaya dâhil olan aktörlerin motivasyonunu açıklamak üzere, husumet, kaçakçılık, kız meselesi, töre, kan davası gibi bir dizi iddia ileri sürülerek tartışmaya başlandı. Önemli devlet yetkilileri, bazı akademisyenler, ömrünü toplumsal gelişmeye ve çağdaşlığın derinleştirilmesine adanmış bazı entelektüeller ve aktivistler, bu Türkiye’deki modernist söylemin geleneksel repertuarından alınan “geri kalmışlık”, “cehalet”, “ilkellik”, “gayrimedenilik” gibi kavramlar çerçevesinde olayı sorunlaştırarak tartışmaya dâhil oldular. Eğitim, cezaların sertleştirilmesi, toplumsal ve ekonomik kalkınma desteğiyle bölgedeki geri toplumsal ilişkilerin tasfiyesini çözüm olarak öneren bazı söylemler de, alışıldık olduğu üzere bu yaklaşıma eşlik ediyordu.

Ancak siyasal alanın yüksek düzeyde seyyaliyet kazanmış olması ve Kürt sorunun çözümünün güçlü politik aktörlerin kısa vadeli siyasi söylemlerinin parçası haline gelmesi yüzünden olsa gerek, mesele nispeten “teknik” sayılabilecek bu geleneksel söylemsel uzamının dışına taşı ve tabiri caizse

“meta politik” biz düzlemde sorunlaştırılmaya başlandı. Tartışma düzlemindeki bu kayış, kan davası, rant kavgası veya töre gibi etmenlerin olay üzerinde mikro düzeyde etkili olduğunu kabul etmekle beraber, bu dinamikler ile onları kendi yararına istismar eden daha geniş kapsamlı siyasal süreçler arasındaki bağlantıyı görme isteğindeki kamuoyunun beklentilerinden kaynaklanıyordu. Ancak büyük siyasal süreçlerle bu tekil bölgesel olay arasındaki ilişki, ne olguların kendi iç mantığına ne de olgularla soyutlamalar arasında bir ampirik örtüşme öngören nedensellik mantığına dayanılarak kurulmuyordu. Siyasal alanda etkin olan aktörlerin izledikleri stratejilerle bu olayın muhtemel etkilerini birbiriyle tutarlı kılan bir dizi “mantıklı” spekülasyon, arada bir bağlantı olduğunu iddia etmek için yeterli sayılıyordu.

Geniş kapsamlı komplolar ile bu olay arasında bağlantı kuran yaklaşımın en ilginç ve yapılandırılmış örneklerinden birini Dicle Üniversitesi’nde sosyolog olan Mazhar Bağlı sergilemişti. Ona göre olay “sosyolojinin bittiği yerde”, yani toplumu bilimsel olarak kavrama çabalarının ötesinde duruyordu. Bağlı, bunu sosyolojinin geçmiş deneyimlerin birikiminden hareketle yargıda bulunan görgül bir bilim olmasına bağlıyor ve bu olay “ilk” defa gerçekleştiği için sosyolojik bir yargıda bulunulamayacağını söyleyerek söze başlamış. Ancak nedense bu başlangıç, meseleyi analiz etmeye çalıştığı momente, sadece hükümetin Kürt açılımıyla ilgili bazı spekülasyonlar yaparak hızla bir komplo teorisi üretmekten alıkoymamış. Bağlı’ya göre eğer hükümet yetkililerinin yerinde ve zamanında müdahalesi olmasaydı, olayların seyri şu şekilde sonuçlanacaktı:

“Büyük ihtimalle bu olay PKK’nın üstüne yıkılırdı. Tam Kürt Konferansı öncesinde böyle bir şey olabilirdi. Böylece PKK’yı silahsızlandırma ve DTP’yi legal alanda tutma çabaları boşa gidecekti. Ortam sertleşecekti ve bu, Ergenekon sürecini de etkileyecekti. 'Katliam yapıyorlar, DTP’yi kapatalım' denilecekti... Bu işi kovuşturacak olanlardan, güvenlik birimlerinden bile söz almış olmaları mümkün.”¹

Olay hakkında kapsamlı bir rapor yayımlayan Mazlum-Der de, Bağlı gibi, bu veriyi zihinsel ilginin yönelmesi gereken hedefi örten, çarpıtan bir semptom niteliğinde kabul ediyor. Onlar, tanıklar, failer ve mağdurlarla görüşmeleri sırasında “güvenlik güçlerinin silahlı ve silahsız bazı mensuplarının heyetin görüşme yaptığı kimselere müdahale etmesi, alınan beyanların çelişkili olması

---

¹Neşe Düzel-Mazhar Bağlı, “Beşir Atalay olmasa PKK’ya yıkarlardı,” *Taraf*, 11/5/2009.

birçok kişinin özellikle kadınların konuşmaktan çekinmesi”² gibi hususların altını çizmektedir. Şüphesiz, bu noktalar, örtük olarak, olayın bağlı olduğu geniş çerçevenin yorumunda siyasal alana yatırım yapmış güçlerin toplumsal alanı düzenleme isteklerinin önceliğine götürecektir taşları döşemektedir. Rapor, olayın sadece kriminal bir olgu olarak ele alınmamasını önermekte ve “geniş çerçevede” ele alındığında koruculuk sisteminin bekasıyla olay arasında ilgi olduğunu ve aktörlerin bu sistemin tasfiye edilmesiyle ilgili süreçlerin etkisinde olduğunu vurgulamaktadır.

Gerek dayandığı toplumsal güçler gerek yansıttığı dünya görüşü açısından daha farklı bir çerçeve içinde yer alan İHD de araştırmasında koruculuk çerçevesinde şekillenen tartışmaların etkisini öne çıkarmaktadır. İHD raporunda “katliamın nedeninin, töre, namus, cehalet, arazi anlaşmazlığı v.b sebeplerden olmadığı, tek nedenin devletin eline silahı verdiği, maaşını ödediği korucular, koruculuk sistemi ve bu sistem ile daha da güçlenen erkek egemenliği” olduğu vurgulanıyor. Burada bir başka değişken olarak “erkek egemenliği” kavramının devreye sokulduğunu görüyoruz. Daha sonra rapor, şu saptamayla olay hakkındaki nihai kararını ve çözüm önerisini ileri sürmektedir:

“Koruculuk sistemi bir sistemin ürünüdür, paramiliter güçler yasa dışı ilişkiler ve rant ilişkileri içine girerek ellerindeki silahları masum insanlara, kadınlara ve çocuklara karşı kullanmaktalar. Bazen de her iki taraf korucu olmasına rağmen, Bilge köyünde olduğu gibi kendi içlerinde de katliam gerçekleştirmişlerdir. Olay esnasında ve tanıkların iddialarında ortaya çıkan, hiç kimseyi sağ bırakmamak amacı güdüldüğü yönündedir.”³

Olayın kapsamı ve şiddetiyle, yapılan saptamaların ve çözüm önerilerinin düzeyi arasındaki zıtlık gerçekten de çok çarpıcı düzeydedir. Türkiye’de bireysel ve kolektif şiddetin kaynaklarının derinliği karşısında, koruculuk sistemi gibi tarihsel ve sosyolojik açıdan nispeten konjonktürel bir olgu arasında bağ kurmakla yetinmek hiç de doyurucu bir yaklaşım gibi durmuyor. Rapor koruculuğun bir sistem olarak şiddeti artırdığını, şiddetin araçlarını ve kapsamını genişlettiğini söyleseydi, gerçekten önemli bir şey söylemiş olacaktı. Ama bunu söylemek bir şeydir, “tek nedenin” koruculuk olduğunu söylemekse bambaşka bir şeydir.

2 Mazlum-Der Raporu, “Mardin İli Mazıdağı İlçesi Bilge (Zanqirt) Köyü Katliamıyla İlgili Araştırma-İnceleme Raporu,” Mazlum-Der Diyarbakır Şubesi, <http://www.mazlumder.org/>,(9/5/2009).

3 İHD Raporu, “Mardin’in Mazıdağı İlçesi Zangirt (Bilge) Köyü’nde Yaşanan Katliama İlişkin Araştırma-İnceleme Raporu,” <http://www.ihd.org.tr>, (21/5/2009).

Hiç şüphe yok ki şiddetin kaynakları konusunda çok daha zengin ve yaratıcı bakış açıları geliştirilebilirdi. Ama benim burada dikkat çekmek istediğim nokta, esasında Türkiye'deki siyasal güçlerin, siyasal açıdan önemli olduğu addedilen olay ve kendi perspektifleri arasında bağlantı kurarken, nasıl kısa vadeci ve önceden kurulmuş söylemlerin sınırları içinde hapsediğidir. Bu ölçüde büyük bir şiddet olayını, kendine özgü dinamikleriyle analiz etmek ve buna karşı yaratıcı öneriler geliştirmek ne ölçüde siyaseti zenginleştiriciyse, olayları zaten çoktan üretilmiş ve farklı gündemlere ait olan siyasi formüllere eklemek de o ölçüde yoksullaştırıcı olmaktadır. Nitekim bu tip yaklaşım, hemen kendine denk bir tepki davet etmekte, aslında koruculuk sisteminin nasıl yararlı olduğu Kürt toplumuyla devlet arasındaki olumlu bağlantının işareti olarak kabul edilmesi gerektiği, bu yüzden esasında olayın bu bağı koparmak isteyen güçlerin bir komplosu olduğu yönünde karşı söylemlerin üretilmesiyle sonuçlanmaktadır. Böylelikle, bu tip büyük olaylar dahi, gerektiği gibi tartışılmak şöyle dursun, süregelen önceki siyasi çekişmelere düşülmüş bir dipnot olmanın ötesine geçememektedir.

Peki, bu durumda siyasal alanın kendi nesnesini oluşturan olayların alanıyla böyle bir daraltıcı ilişki kurmasını nasıl yorumlamak gerekir? Bir başka deyişle, siyasal güçlerin oluşturdukları gündem kurucu söylemlerin veya modellerin gerçeklikle kurdukları ilişki, niçin olgusalılığı temel almak yerine olguları kendi formüllerinin sınırları içine sığdırmaya yönelmektedir? Tüm bu siyasi pratikler Baudrillard'ın simülasyon kuramıyla anlattığı şeye uygun düşer gibi durmaktadır. Baudrillard, gerçeğin modeller aracılığıyla üretilmesine simülasyon adını vermektedir. Burada simülasyon, kendini önceleyen bir gerçekliği yeniden üretmeyi anlatmaz, bizzat gerçek dediğimiz şeyin zihinsel modeller aracılığıyla üretilmesini dile getirir. Örneğin Baudrillard, siyasetin gerçeklikle ilişkisini İtalya'da meydana gelen bir bombalama olayı aracılığıyla şu şekilde analiz etmektedir:

“Örneğin İtalya'daki bombalı saldırılar kimin işidir? Aşırı sol grupların mı? Aşırı sağ provokasyonun mu yoksa tüm aşırı uçlara mensup teröristlere karşı bir tepki oluşturabilmek ve kredisini artırabilmek amacıyla iktidardaki merkez sağcıların işi mi? Belki de güvenlik güçlerinden vazgeçilemeyeceğini göstermek isteyen bir polis senaryosudur? Bütün bunlarda bir gerçeklik payı vardır... Olguların kendilerine özgü bir rotaları yoktur. Modeller kesiştiğinde ortaya olgular çıkmaktadır.”⁴

4 Jean Baudrillard (2000), *Simülasyon ve Simülakrlar*, (İzmir: Dokuz Eylül Yayınları) (çev. O. Adanır): 29-30.

Türkiye siyasetinde artık her şeyin söylenebilir olması, her şeye mümkün gözüyle bakılması Baudrillard'ın vurguladığı türden bir hakikat yitimi süreci olarak değerlendirilebilir mi? Örneğin Bilge köyü katliamını kimler yaptı veya yaptırdı? DTP'yi kapatıp demokratik açılımı engellemek isteyenler mi? Koruculuk sisteminin kalkmasını isteyenler mi? Yoksa tam aksine, koruculuk sisteminin kaldırılmasını isteyenlerin bu eylemi yaptırdığının düşünüleceğini bilen ve bu yüzden de bizzat koruculuk yanlısı güçlerin içinde konumlananların karşıtlarının pozisyonunu zayıflatmak üzere giriştiği bir eylem mi? Açıkçası, bu tarz bir döngüsel mantık içinde, bu soruların doyurucu bir şekilde yanıtlanıp tartışmanın nihayete erdirilmesi mümkün gözükmemektedir. Kısacası uygun ve gerekli spekülasyonlar üretilebildiği müddetçe bu pozisyonların herbiri eşit ölçüde savunulabilir gibi durmaktadır.

Ancak simülasyon ile katliam vesilesiyle analiz ettiğimiz zihinsel mekanizma arasındaki benzerliklere rağmen unutulmaması gereken önemli bir farklılık mevcut. Türkiye'de söz konusu olan şey, gerçekliğin ve nesnel veri alanının çözümlenmesini sonuna kadar tüketmiş bir kültürdeki gibi artık gerçekliğin ötesine geçilmesi veya gerçeğin modeller tarafından üretilmesi değil, gerçeklikle yüzleşmekten ve nesnellüğün analizinden kaçışmış gibi görünüyor. Son dönemlerde şahit olduğumuz, modern siyasal tarihimizin neredeyse tüm karanlık olaylarını ve demokrasi sorunlarını tek bir büyük komplo üzerinden açıklama yönündeki girişim ile Bilge köyü katliamının tartışılması sürecinde ortaya çıkan durum bu açıdan büyük bir benzerlik ve süreklilik arz etmektedir.

Bilge köyünde olanlar, Türkiye'de bu tip olaylarda nadir olarak görülecek bir şekilde hukuki berraklığa kavuştu. Halen tutuklu durumdaki 9 sanık hakkında, yaptıkları eylemlerden dolayı defalarca müebbet hapis cezası talep edilmektedir. Bu konuda Mardin Valiliği'nin isteğiyle gerçekleştirilen ve 22 bilim adamının imzasını taşıyan geniş kapsamlı bir rapor da "Bilge Köyü Olayı: HEGEM Mardin Raporu" adıyla yayımlanmış durumda. Bütün bunlar, Kürt toplumu üzerine incelikli ve derin gözlemlerde bulunan önceki antropolojik ve sosyolojik çalışmaların yarattığı birikimle bir arada ele alındığında sorunu anlamlandırma ve yorumlama için bir başlangıç teşkil edebilir. Ancak yine de değerlendirmemizin girişinde katliam olayın temsil edici karakterine yaptığımız vurguyla, entelektüel alandaki tepkilerin yetersizliği ve siyasal alanın bu tepkilerle ilişki kurma biçimi arasında şaşırtıcı bir tezat varlığını koruyor.

Siyasal süreçlerde konunun temsil ediliş biçimi, karmaşık ve çoklu nedensellik bağlantılarını ortaya çıkaracak etkili ve derin görüş açılarının gelişmesini destekleyecek bir atmosfer yaratmaktan çok, konjonktürün içerdiği dengeleri bu çarpıcı olayın uygun bir yorumu sayesinde kendi lehine dönüştürmek amacına odaklanmış gibi duruyor. Oysa olay, çok aşamalı, birbirini tamamlayan veya eleştiren, karmaşık ve derinlikli bir araştırma ve tartışma sürecinin konusu

olduğunda gerçek anlamını açığa vuracak bir mesele niteliği taşıyor. Bu tarz bir olayın nedenleri kadar yeniden üreilmeye müsait bir şiddet modeli olup olmadığından, toplumla eğitim ve hukuk üzerinden iletişim kurma itiyadındaki Türk modernliğinin geleneksel teknolojileri kapsamında çözülebilir bir sorun olup olmadığına kadar çok geniş bir sorunlar yumağı, bugüne kadar yayımlanan raporlar ve çalışmalarda hızlı ve kestirme yanıtlar ve yaklaşımlardan çok daha fazlasının yapılmasını gerekli kılıyor. Siyasetin toplumla derinlikli bir bağ kurabilmesi de ancak bu gibi toplumsal sorunlara gerektiği gibi yaklaşılmasıyla olanaklı olabilecektir.

